

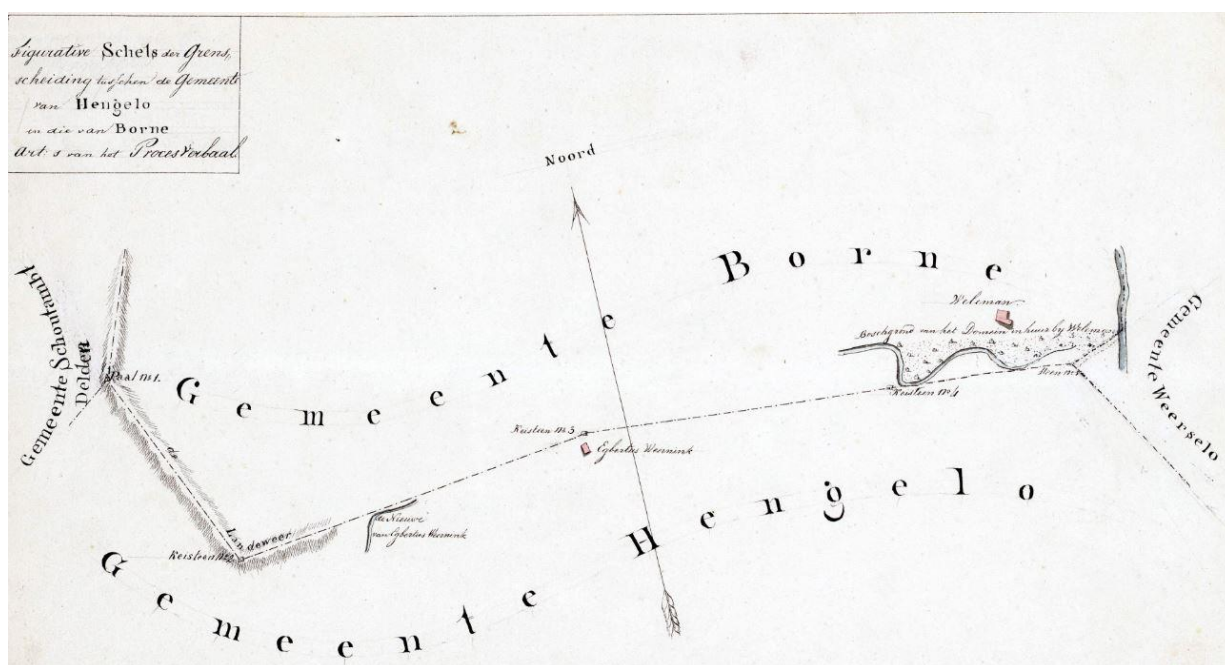
Markegrenzen in Hengelo (II)

- de grens met Borne -

Door: Werkgroep markegrenzen Hengelo

De grens en de landweer

Zoals we in Hengelo toen&nu van februari 2015 uitgelegd hebben, werd de grens van de gemeente Hengelo in 1820 in een proces-verbaal vastgesteld. Ter verduidelijking werden aan het proces-verbaal figuratieve schetsen toegevoegd¹. De schets in figuur 1 betreft de grens met de gemeente Borne. Een moderne versie van deze grens, waarop naar believen ingezoomd kan worden, is te zien op www.markegrenzen.nl/marken/woolde/.

Figuur 1. Schets van de grens tussen Hengelo en Borne.

Dit deel van de grens volgde de oude grens tussen de marke Woolde en de marke Zenderen en Bornerbroek. Zoals de figuratieve schets toont liep deze grens deels over een landweer. Deze landweer kwam uit het noorden, zeker vanaf de vroegere havezathe Graes; daar is hij nog goed te zien^{2,3}. Net ten zuiden van de weg van Borne naar Delden stond Paal N° 1. Van deze paal tot keisteen N° 2 is de landweer ook nu nog goed te volgen. Hoe ver de landweer oorspronkelijk gelopen heeft is onbekend. In 1832 liep hij tot keisteen N° 3, waar de joodse begraafplaats tot 1960 lag. De landweer liep in ieder geval verder tot voorbij 't Schilt, net ten westen van de spoorlijn, waar de Schillingsboom de doorgang belemmerde³. De gemeentegrens volgde vanaf keisteen N° 3 een wat noordelijker tracé tot in wat nu de bebouwde kom van Borne is.

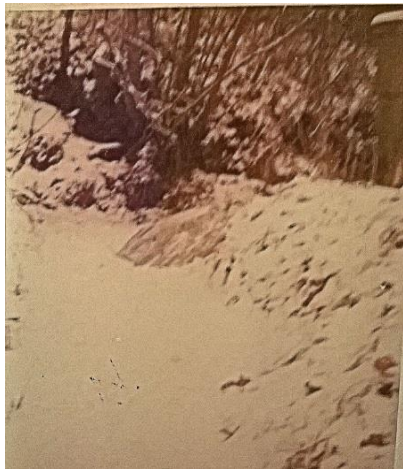
De paal en stenen

Het onderzoek van de heer Rensen⁴ laat zien dat er in 1977 nog drie keistenen op de grens aanwezig waren, keisteen N° 2, N° 3 en N° 4.

Paal N° 1 (proces-verbaal 1820: de driekante paal in het Marktepaals veen), gaat volgens het proces-verbaal van 1820 nog geplaatst worden. Het gebied heet dan echter al Marktepaals veen, wat erop wijst dat hier van oudsher een markepaal heeft gestaan. Een verslag van deze herplaatsing op 14 september 1820 is bewaard gebleven in het archief van het Twickel (nr. 311)⁵:

“Alzoo den marcktenpaal in het zoogenaamde marktpaals Veen vergaan was, welken diende tot scheiding tusschen de Markten Grootte Boerenmarke, Zenderen en Woolde, zoo hebben op heden den veertienden September achtienhonderd en twintig, de ondergetekenden Verwalter Markenrigters en gezwonerenen der drie gen. marckten zich begeven na omschreven steen, liggende vlak bij en in het Bokdammerveld, en na duidelijk erkend te hebben, waar de oude paal gestaan heeft, hebben zij op de oude plaats eenen nieuwen driekanten Eikenpaal gezet.”

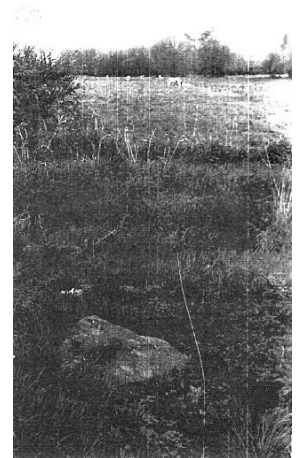
De paal is al lang verdwenen.

Figuur 2: keisteen N° 2

Figuur 3: keisteen N° 3

Figuur 4: keisteen N° 4

Keisteen N° 2 (proces-verbaal 1820: keisteen in de landweer) lag tot begin 1978 op zijn plek: in de berm van wat nu de A35 is. In het archief van Museum Hengelo⁴ bevindt zich een brief van Rijkswaterstaat aan de heer Rensen om te praten over de toekomst van deze steen. Het idee is om hem veilig te stellen en na aanleg van de A35 weer in de berm terug te plaatsen. Voordat dit overleg plaatsvindt, heeft de heer Ter Braak van Veldkampweg 1 de steen al “veiliggesteld”. In eerste instantie lijkt hij bereid te steen terug te geven, maar later weigert hij met prachtige zinnen als “ik ga niet weer door de knieën met die markesteen” en “hij is van mij, en hij blijft van mij”. De zaak haalt herhaaldelijk de krant, maar de steen blijft liggen onder een berk op het erf aan de Veldkampweg. In 1977 werd de gemeente Enschede door het kadaster gekapitteld over het verplaatsen van een (eerder verdwenen) grenssteen, maar hier wordt de zaak kennelijk op zijn beloop gelaten. De foto (figuur 2) is van de heer Rensen uit de winter van 1977/1978, net voordat het bovenstaande zich zou gaan voltrekken. Nu, in 2015, is project Veldkamp gestart. De Veldkampweg is verdwenen, de boerderij op nummer 1 afgebroken en de steen is in geen velden of wegen te bekennen.

Keisteen N° 3 (proces-verbaal 1820: keisteen ten westen het huis van Egbertus Weernink, leggende op den zuidhoek van het joodenkerkhof) lag oorspronkelijk iets verder naar het noord-westen, daar waar nu het weiland ligt dat afgerasterd wordt door o.a. twee zandstenen palen, waarschijnlijk een overblijfsel van de

begraafplaats³. Nu ligt hij achter de linkerpaal van de toegang naar de Lemerij, erve Breukers (figuur 3). Het kleine steentje bovenop is een moderne artistieke toevoeging. Sinds enige jaren behoort erve Breukers tot gemeente Hengelo, zodat deze steen nu geheel op Hengelo's grondgebied ligt.

Keisteen N° 4 (proces-verbaal 1820: op den zuid westelijken hoek van den Boschgrond behorende aan het Domein in huur bij Weleman) was in 1978 nog aanwezig, maar is in 1993 al verdwenen⁶. Ook deze foto (figuur 4) is van de heer Rensen. Mevrouw Van Harten-Fransen meldt dat hij onder een boom heeft gelegen; dat was in 1978 niet het geval.

Keisteen N° 5 (in proces-verbaal 1820: gelegen ten zuiden in de sloot van een stuk Domein land ten zuid oosten het huis van Weleman) is het driemarkenpunt met de marke Hasselo, gemeente Weerselo. Deze steen is al lang weg.

Hiermee hebben we het eerste deel van de laaggang voltooid. Wij hopen dat iemand weet waar Keisteen N° 2 is gebleven; deze steen was er waarschijnlijk tien jaar geleden nog. Ook andere toevoegingen en verbeteringen zijn van harte welkom.

De werkgroep markegrenzen

De werkgroep bestaat op dit moment uit Ellen Beerens, Rob Bloemendaal, Cato van der Bij, Gerhard Post en Miny de Vries. Doel van onze werkgroep is om te onderzoeken waar de markegrenzen en markestenen nog zichtbaar zijn in de gemeente Hengelo. Als u weet waar een steen ligt of heeft gelegen, als u oude foto's hebt met niet meer aanwezige grensstenen, of als u iets gelezen hebt over de grenzen van de marken, of grensconflicten, in oude of recente stukken, laat het ons weten. Dit kan met een berichtje naar hengelo@markegrenzen.nl of een telefoontje naar 074-2423244 (Gerhard Post).

Verwijzingen

¹ Gedigitaliseerd op DVD door de Stichting Kadastrale Atlas Overijssel 1832, te bestellen bij Geert Hannink (g.hannink@planet.nl).

² Marcel Tettero, 'Twickel uitvalsbasis Spaanse soldaten', <http://members.home.nl/m.tettero/Watergeuzen/Twickel.htm>.

Zie ook YouTube: www.youtube.com/watch?v=k00I8jkwaww.

³ M.G.E. van Harten-Fransen, 'Landweren, Borgen & Postwegen', 1990, p. 43-47.

⁴ H.W. Rensen, Diverse stukken en foto's, Archief van Museum Hengelo, Inventaris nummer 43.1.

⁵ H. Reynders, 'Een drie-markenpunt', Oald Hengel, februari 1985, pagina 19.

⁶ M.G.E. van Harten-Fransen, 'Grens- en Markestenen rond de gemeente Borne', 1993.

Het oorspronkelijke artikel is verschenen in Hengelo toen&nu, april 2015. Dit is een aangepaste versie, met toevoeging van referentie 5, en de bijbehorende informatie over paal 1.